

ONGIETORRIA. IBILALDI BAT ZIGOITIKO FRONTE ERREPUBLIKANOTIK

Ibilbide honek Euskadin Gerra Zibileko (1936-1937) fronte errepublikanoaren zati txiki bat zeharkatzen du. Bidezidor, belardi, pinudi eta pagadien bidez, Santa Engrazia ibaiaren –erreka bat baino gehixeago da– arro hidrografikoaren mugak jarraitzen ditu gutxi gorabehera, nahiz eta Gorbeia Parke Naturalean kokatuta dagoen, hau da, Euskal Autonomia Erkidegoko erdialdeko birikan. Hasieratik esan beharra dago lekuaren ingurumen-ondaretik harago doala ibilbide horren paisaia-balioa, oraintsu gertatutako prozesu historiko nola traumatikoa, gerra, ulertzeko gako batzuk ematen dizkigun neurrian.

Altxamendu militarren hasieran, 1936ko udan, Gasteiz altxatutakoen esku geratu zen; Bilbok, berriz, leial eutsi zion errepublikanoen legeriari. Kolpea gertatu eta egun gutxira, guardia zibil, eraso-guardia (polizia errepublikanoa) eta miliziano boluntario talde handi batek zutabe bat osatu eta Bilbotik irten zen, Arabako matxinadari amaiera emateko asmoz. Hala ere, mugimendu nahiko nahasi samar batzuen ondoren, zutabe hori kuartelera bildu zen mugako bi herri bizkaitarretan, Ubiden eta Otxandion. Ibiliko garen fronte errepublikanoaren zati hau bat dator "Ubideko sektorea" bezala ezagutzen denarekin, frontearen lehen lerroan egon zen defentsa-sektorearekin.

Gerraren lehen hilabeteetan, nahasmen handia sortu zen fronteetan, ez baitzeuden erabat egonkortuta. Sabin Apraiz euskal gudariak "kirol borroka arriskutsu" gisa definitu zuen gatazkaren lehen etapa hori. Intentsitate txikiko gatazka moduko zerbait, Arabako fronteko hainbat txokotan borroka txikiak tarteko.

Nahasmenak nahasmen, bi aldeak berrantolatzen joan ziren, eta 1936ko udazkenean gerra eskala handiko gatazka bihurtu zen. Horren erakusle, azaroaren 30ean, Eusko Gudarostea eratu berriak erasoaldi handi bat abiatu zuen inguru horretan, "Villarrealeko bataila" izenez ezagutzen dena. Agirre lehendakariaren Estatu Nagusiak eta Eusko Jaurlaritzak helburu bikoitza finkatu zuten milaka borrokalari mugiarazten zituen maniobra handi harekin. Alde batetik, helburua zuen une hartan Madril, Errepublikaren hiriburu zena, setiatzen ari zen Francoren Armadaren tropak nahasteko erasoaldi bat egitea. Beste helburua Gasteiz azkar hartzea zen, Miranda de Ebroraino, Iparraldeko indar matxinatuen trenbide korapilo nagusira, iristeko.

"Villarrealeko bataila" izenak erreferentzia egiten dio Eusko Gudarosteak bere erasoan aurkitu zuen oztopo nagusiari. Izan ere, Arabako Villarreal de Álava herria (Legutio, egun) eraso ugari aurre egin zien soldadu-talde frankista baten esku zegoen. Errepublikanoek ez zuten inoiz hartu Erdi Aroko hiribildu hori, eta baja ugari izan zituzten.

Bataila handi horrek, bestalde, beste fronte batzuk ere izan zituen. Eta, alde horretatik, borroka garrantzitsuen agertoki izan zen Zigoitia. Oketa, Eribegana edo Saimendi bezalako mendiak eta Murua, Acosta/Okozta eta Zestafe bezalako herriak heriotza eta suntsipen gune bihurtu ziren erabateko gerraren logika gordinaren barruan. Errepublikanoen aurrerapen labur bakoitzak baja-kuota izugarria zuen ordainetan, azkenean Francok kolonia-tropez –"mairu" ospetsuak, herri imajinarioan– baliatu zen arte, kontraeraso gogor bat egin baitzuten, errepublikanoen erretiratze behialakoa eragin zuena. Horrela, bataila hura amaierara iritsi zen 1936ko abenduaren bukaeran, 4.000 baja baino gehiagorekin eta 1.000 hildako ingururekin, emaitza, lur eremuari dagokionez, berdinketa izatetik pasa gabe.

Eskualde hau erabat markatuta utzi zuten gertaera haiek. Marka batzuk oraindik agerikoak dira: eliza suntsituak, bala zuloak kanpaitan, artilleria eta hegazkinen bonbardaketek eragindako kraterrak, lubakiak nonahi, eta, are tragikoagoa izaten jarraitzen duena, ehunka gorpu desagertuta. Azken urteotan, Aranzadi Zientzia Elkarteak, hobi komunen hobitiki ateratzeko hasitako lanari esker, pertsona horiek bilatzen, identifikatzen eta duintzen laguntzen ari da. Izan ere, bakearen eta giza eskubideen aldeko azterlanen arloan oraindik lan asko dago egiteke.

JOSU SANTAMARINA OTAOLA. ZIGOITIKO MEMORIA HISTORIKOAREN IBILBIDEAK

(2019-02-07) ERREPUBLIKAKO FRONTEA (1936-1937)